

## עליזה לבנברג : יומן קרית שמונה (ה)

„ובכן זהו, מה? השנתיים בקרית־שמונה, שהיו נחוצות לך כל־כך...“ אמר אמנון בנעימה של סוף־פסקו.

נדהמתי מעט. נוסעים היינו במכונית הרצוצה בתוך נופו השוקט של הגליל, מתפתר לים בכביש היורד לטבריה, על־פני המדרונות זרועי־הטרשים והעצים הנכפפים ונינועים ברוח. אד קל היה באוויר, כפי שרגיל כל־כך בסביבה הזאת, בטרם יירדו הדימדומים כמסך היורד לאטו.

כמתגוננת כלשהו, בטרם אספיק לחשוב, ענית:

„אז מה?“

אמנון, שעד כה היו עיניו ניבטות לפביש נכחו, עתה הסב ראשו וגיחך:

„הי, מה יש לך? הרי זה היה כל מה שרצית, לא?“

והוסיף, בקול מרגיע, מפיס:

„ואני מוכרח לומר שבית־הספר עשה עלי רושם... הילדים הללו נראו חפשים וגלויים, כמעט כמו צברים... באמת עשו עלי רושם!“

הוא הופיע אותו בוקר, במפתי, בקרית־שמונה, ושאל: „רוצה טרמפ לתל־אביב?“ מדעתו שבדרך־כלל זהו יום נסיעתי השבועית.

עתה הפטרתי, כמשיבה על שאלה שנשאלה אך לא הובעה:

„לא בית־הספר ולא הילדים הם שאיכזבו אותי.“

„לא, ודאי שלא... אולי להיפך...“

עברנו על פניו אורותיו המצמצמים של כפר ושמענו נביחת כלב וצעקת איש, ברורית וחדות. פרה געתה ועגלה השתקשקה־לה, טעונת שקים לעיפה, והחקלאי רבוץ מעליהם ומעיף בנו מבט, בוחן אך צונן.

„רק דבר אחד“, המשכתי, שמחה פתאום שיכולה אני לדבר על כך אל אמנון דווקא, מדעתי את המרדות ואי־ההשלמה שבמזגו שלו. „מדאיגה אותי רק המחשבה שהחינוך איננו אותה תרופת־פלאים שתרפא את קלקלות החברה שלנו כולן... שתכניס את ישראל השנייה, המתלבטת, למסלול שלנו...“

כיון שאמרתי מה שאמרתי, היה עלי פתאום לעמוד בפני האמת שלא הדיתי בה עדיין בגלוי כל־כך בפני עצמי. הלכתי לקרית־שמונה לבקש אישור לאמנתי שהחינוך הוא פתרון אחד־יחיד לכל בעיותינו, ובלי ספק יפתור את בעייתם של יוצאי־המזרח... אין זו אלא שאלה של זמן... עם הזמן יתאקלמו, יסתגלו... אין הם יכולים להשתלב בחברת ה„ותיקים“ בלי חינוך והשכלה? אם כן, יש להקנות להם... מה טעם לחשוש שאף אם יקבלו את ההכשרה הנאותה עדיין יישארו בחוץ, חשים עצמם כושלים ואובדי־דרך, ובסופו של דבר אולי יסרבו להתבולל, להידמות לכל

השאר ?

„התרופה היהודית הבדוקה“, ליגלג אמנון במשיכת־כתף והושיט לי סיגריה. אחר המשיך, מרים קולו מעט:

„האם באמת עדיין את מאמינה שאפשר לפתור בעיות?“  
 חשבתי על יואב, תלמידי הפחוש, השחרחר, יליד פרס, שהפחד ממהר להעיב את עיניו החומות כל־אימת שמתרחש איזה דבר המופלא מבינתו. בקולו הצורם והמקר־קר כלשהו שאלני, כשהבקיע פעם את קליפת נימוסו הרשמי והנוקשה:  
 „מה זה מועיל, כל זה? אני אף פעם לא אוכל לגמור את בית־הספר... אבא יש לו עכשיו עבודה, לפעמים... את יודעת... לא הרבה... אמא רוב הזמן היא חולה... כמה זמן הם יוכלו לחכות? ובכלל, מה זה שווה?“  
 הוא נראה מקבל־את־הדין, עדי־לדכא, על אף ייאושו הברור.

אך לימים, בחורף, כשהגיעה האבטלה העונתית לשיאה, בא ליטול אצלי ספר „ובכן, יואב?“ שאלתי, דרך־שיחה, בראותי שהוא מרוחק, מכונס ומהורהר יותר מתמיד, „איך העניינים?“

הוא נשא עיניו בלי הניד עפעף, ואחר הזעיף. שפתיו היו הדוקות מאד, כשל זקן חסר־שיניים, ובפניו היה משהו עזין ועם זאת נטולי־שע. לאחר שתיקה שנראתה לי ארוכה, הפטיר לאטו, במאמץ, כתולש את המלים מתוך־תוכו:  
 „לא טוב... אין ברירה. אנו נשבר את הכל... אחרת אין טעם...“  
 „מה אתה רוצה לומר?“ שאלתי, נחרדת באמת.

„את יודעת, נכון?“ השיב בחיוך ערמומי, כשהוא נראה קשיש ומרוחק עוד יותר. „את יודעת... לפני חמש שנים וחצי, כאשר שילמתם לנו את שכר־העבודה באיחור של שבעה חדשים, זוכרת?“

לא נחפזתי לענות. וכי מה יכולתי להשיב? זה שנה־וחצי הייתי מלמדת „אותם“ (אל־אלוהים, האם „אנחנו“ ו„הם“ שגורים על לשוני ממש כעל לשונם?) ועכשיו איני אלא אחת „מהם“, אפילו בשביל יואב תלמידי. הוא מחזיק אותי אחראית על הלנת שכרם של עובדי קרית־שמונה לפני חמש שנים וחצי...

„אני לא מתכוון אליך באופן אישי. באמת לא...“ שמעתי עתה את קולו של יואב, מתנצל כלשהו. הוא עמד ונשען אל הקיר, ניבט היישר נכחו, בלי הביט בי. „באמת לא...“

„אבל כאשר תתחיל לשבר דברים, יואב“, אמרתי, „אולי בחריפות יתירה,“ לא תוציא אף אחד מן הכלל, נכון?“

עיניו נסבו אלי. מבטינו נפגשו.

בטוחה אני שלא היתה כל שנאה בינינו ברגע ההוא אף לא בשום עת אחרת. אך יודעת אני גם שבעיני יואב הייתי, לפחות בעת ההיא, בריה מעולם אחר, אולי יצור לא רע אך לא מישוהו ש„שייך“, שמסוגל להבין. לפתע־פתאום לא היה בי כל ספק שלכל המטב הריני מישוהו שמעבר לחומות המפרידות בין עניי־העניים לבין שאר באי־עולם.

ועכשיו זכרתי, כמו במחייברק, כי יואב הוא שהעיר על „הנסיך המאושר” של אוסקר ויילד אותה הערה שהרעישתני כל־כך. „הנסיך”, אמר, תר למצוא מלים באנגלית המגומגמת שלו, „הנסיך ההוא, שהיה מאושר יותר מדי בשביל להביט מעבר לחומות הטירה שלו ומעולם לא ידע, הנסיך הזה דומה לחבר־קיבוץ... הוא לא יודע, כי הוא לא מעוניין לדעת...”

\*

זכרתי את מעשה־הרצח בקרית־שמונה. זמן רב למדי עבר מאז. האיש אולי קנה לו שונאים במקום מפני שרצה לשנות דברים במהירות רבה מדי, אך ידידיו מרובים היו בעיירה לא פחות משונאיו. לפעמים אולי הכביד ידו מדי, אך עם זאת מעטים הם שנלחמו כמותו למען התושבים. הוא אף נהרג ביום שהשקיע את כל מרצו במציאת קורת־גג ארעית למשפחה שנשרף צריפה אותו בוקר עצמו. ואף־על־פי־כן, ביום שהיה אותו אדם מוטל מת היו מתושבי העיירה שהוצפו התל־הבות ושתו ורקדו מאושר. והוותיקים במקום ומסביבו השקיפו בחרדה ותפסו מה עלול לקרות משעה שמניחים להתמררות להצטבר ולא־ההבנות להתמיד. על־כל־פנים, אף שלא הירבו הבריות לדבר בכך אחרי־כן, לא קל היה לשכוח את התפר־צות־השנאה הפתאומית הזאת.

ימים אחדים לאחר אותו מעשה פגשתי בראש־העיר וניכר היה בו שדאגה מציקתו. „אנו מוכרחים להגדיל את האוכלוסייה”, אמר, פתאומית כמעט. „ברגע שיהיו פה 20,000 תושבים יוקל המצב. השירותים יהיו טובים יותר, תהיה תעסוקה מלאה...” אני לא הייתי בטוחה בזאת כל־כך.

„במספרים בלבד אין די”, הסביר לי מישהו, „כל זמן שתימשך הנדידה של המבור ססים יותר... אנו פשוט מקבלים אנשים חדשים במקום אלה שעוזבים... והעוזבים הם אנשי־המקצוע, אלה שיכולים ללכת בכל שעה ולמצוא עבודה... והצעירים... העיר לא תיעשה יישוב לאמיתו רק מפני שמספר התושבים יגדל... ואין טעם לבנות בתים בלי לדעת מה יעשו האנשים שיגורו בהם”.

אלה הם הדיבורים הנשמעים בחנות „עלית” הקטנה, הנקיה והמטופחת, שאליה נוטים אנשים להיכנס בבוקר, גם חברי־קיבוצים, ולשתות אקספרסו על־רגל־אחת. „העיר צריכה להיעשות עצמאית”, המשיך מישהו, „ללמוד לעמוד על רגליה... צריך שישלחו לנו אנשים שיכולים להקים תעשייה... והכל צריך להיעשות על־ידי תושבים קבועים, אנשים שגרים אתנו ומשלמים מסים למועצה המקומית... צריך פשוט להפנות לכאן את האנשים המתאימים”.

חברת־קיבוץ, העובדת באחד המוסדות במקום, נכנסה, כפי הנראה בדרכה לאוטו־בוס, לקנות קצת ממתקים. דממה ירדה לפתע. כל אחד גמע את הקפה שלו בלי אומר. משיצאה, נתחדשה השיחה... „יש לטעת בצעירים אהבה למקום... עליהם להרגיש כי יש להם עתיד כאן... לא עבודת־דחק בלבד”.

הדלת נפתחה ונכנס פקיד בכיר של אחד המוסדות. בוטח מאד בתקפו במקום, מברך אנשים לשלום בנדיבות כמעט. „הוא יזמין משקאות לכולם“, מילמל מישוהו. ואכן, כהרף-עין קרא האיש. עיניו הקטנות ממצמות ופניו הברשניים סמוקים מן החום:

„קוניאק אחד בשבילי... מי מצטרף?“

אחדים הסתלקו בשקט, בושים מעט באיש הזה שגורש מאחד הקיבוצים הוותיקים ביותר בארץ ועכשיו הוא מייצג מוסד חשוב. היו אפילו שמועות שהוצע לתפקיד מזכיר של אחת המפלגות, אלא שנסתיים הענין בלא-כלום. הוותיקים לפחות לא שבעו נחת מן הנציג המפוקפק הזה של ה„ישוב“...

\*

„כל הצרות זה מן השיכונים“, סחה לי פעם אשה אחת, כבדרך-אגב, באטליו. „מכניסים אתכם יחד למקום אחד עם אנשים מן הארץ שלכם, ושם אתם נשארים... לא מספיקים להסתכל סביב ולצאת לטיולים, אם יש שבעה פיות שצריכים להאכיל אותם“.

אני יודעת שקשה לטפל בדברים בצורה אחרת. כשמגיעות קבוצות הרי פשוט משפנים אותן יחד. זה הגיוני, אבל לא תמיד מושגת התוצאה הרצויה. אשה אחרת, שעמדה מאחרינו באותו תור באטליו, הצטרפה לשיחה אף היא. הרה היתה, פניה כחוישים, קודרים וארוכים מאד, ועיגולים שחורים גדולים היו לה תחת עיניה החומות, המרוחקות זו מזו, הבולטות מעט והבוהות למראֶה. שפתיים מלאות היו לה אך פיה משוקע כאילו הרבה שיניים אבדו לה, ומסביב לפיה נחרצו קמטים חדים ועמוקים ששיוו לה מראה מריר ונכזב.

„לא רק זה הענין“, אמרה, בקול חד להפתיע, „יותר מזה...“ והיא פנתה אלי, האשה מן החוץ, המורה מתל-אביב: „את מבינה, זה כמו פתק של מחיר... פה משבצים את האנשים לפי הבתים שהם גרים בהם... אם אתה פקיד או משהו כזה, אתה גר בקוטג'... שתי קומות... הכל... ואחר-כך המהנדסים, נהגי האוטובוסים, המורים“.

היא שהתה לשאוף אוויר, ואני הספקתי לחשוב שפאן כורכים את בעלי המקצועות החפשיים יחד עם נהגי „אגד“, ולא עוד אלא שהראשונים חזקה עליהם שיהיו אסירי-תודה על הכבוד. „בשורה הבאה, שיכון עממי... זה כמעט בסדר... ובסוף בא הסוג שלנו, שיכון-לעולים...“ ראית פעם את הדירות האלו מבפנים?

הנעתי בראשי לאות-הן אך היא לא חיפתה לתשובתי והמשיכה, בקול חד ורם יותר מבתחילה:

„את כל הדירות בונים כאילו היה לכולם רק ילד אחד... אין אפשרות להוסיף... זה לא טוב... אבל זה“, וכאן העיפה מבט בכרסה הכבדה, התופחת, „זה יהיה התשיעי שלי... מה אני יכולה לעשות? אני לא יודעת איפה לשים אותו“.

\*

כמעט הגענו לטבריה. האוויר היה צלול וצח. עלה ירח מלא, גדול ומזהיר, עצום-  
למראה בשמי-האופל. למטה היה האגם מכסיף באור, מרטיט אדוותיו. סירה נעה  
בגלים, אט ובלי הפסק. לא היתה תנועה בכביש, לא נפש חיה.

מה אמר אמנון תחילה? אם מאמינה אני שניתן לפתור בעיות?  
„אינני יודעת אם אפשר לפתור בעיות. אבל בדבר אחד אני בטוחה: אי-אפשר שלא  
לנסות, לפחות... הבעיות שבהן נתקלים שם למעלה, אי-אפשר להתעלם מהן בלי  
להיכנס בסכנה. ככה צרות מתחילות בכל מקום...”

עוד רגע ואנחנו עצרנו ליד החוף וירדנו אל שפת האגם. היתה דממה עזה. שמענו  
את רחשם הכבוש של הגלים המטפחים חרש על החול, מלטפים את היבשה,  
מרדימים.

משפת האגם נשאנו רגלינו אל אחד מבתי-הקפה הקטנים של טבריה, במרתפו של  
בית ערבי ישן. בעודנו גחונים על ספלי-הקפה שלנו, שאל אמנון:

„ואיך היה כנס-הנדער שלך?”

מופתעת אמרתי: „זה מניין לך?”

„שמע-נא”, גיחך והשיב, „את מקימה רעש שכזה, תכניות-ראדיו וכיוצא בכך,  
ובסוף את מתפלאה... בחיי...”

„טוב”, אמרתי, שמחה לזכור, „היה בסדר גמור... זה תמיד מצליח אם לא מתערבים  
יותר מדי ומניחים לילדים להסתדר בעצמם... חוץ מזה, הידידים שלי עזרו ככל  
יכלתם... נערי קרית-שמונה, הנערים מתל-אביב והנערים מכפר-גלעדי בילו יחד  
בנעימים. היית צריך לשמוע איזה רעש הקימו כשהגעתי למקום עם המשלחת,  
מתל-אביב, שמונת האורחים שלנו. הם שברו את הקרח אחת-ושתים”.

אמנון הוסיף לנהוג בשתיקה בתוך החשיכה.

אותו יום-השבת שדובר בו צפן בו עוד זכרונות בשבילי. ביום ההוא ערכנו גם  
„יום-הורים”, וכפי הרגיל באו כולם, או כמעט כולם, לשמוע מה בנינו.  
„רק תן לו הודמנות”, אמרתי לאחד האבות שבנו מוכשר וחפץ ללמוד, „גם אם זה  
קשה”. חשתי מעט בושה על העצה הזאת שנתתי, כי ידעתי בכמה קשיים ומחסורים  
היא עשויה להתבטא לגבי ההורים.

„אתן לו, חיינפשי... אם ירצה השם”, השיב האיש, „ותודה לך על שהנער מוצא  
חן בעיניך...”

למלים היה צילצול מבויש כלשהו. אבות מזרחיים לא בנקל הם משלימים עם  
העובדה שתהיה לאשה מרות על בנם. אך משעה שהם מקבלים את התופעה, יחד  
עם רבות כלי-כך וזלטה, נוצר קשר של אמון ואחריות הדדית.

„רק תני לאבא עוד קצת מזה הפעם”, אמר יעקב ושיבב בעינו. „הוא אוהב לשמוע  
איך את מדברת עלי... גאוותו, מה? אבל מה אפשר לעשות? כל ההורים הם כאלה.  
כנראה...”

„אבל, יעקב”, מחיתי, „אתה יודע איך זה... כל ההורים האלה... והם זקוקים למלה

טובה יותר ממך... אתה, אחרי הכל", חייכתי בראותי את חיוך הציפיה על פניה, שהרי ידע הוא שהנו "כוכב" בפיתה, "אתה פחות או יותר בסדר..."  
 "המורה, את מבינה מה זאת אומרת... בכל־זאת, רק כמה מלים טובות... זה לא היה קל, עד שאבא הסכים שאלך לבית־הספר, הוא רצה שאֶלך רק לחדר' דתי... תני לו לפחות את ההרגשה שהבן שלו מצליח".  
 וכך אמרתי לאביו של יעקב, ולדברי בנו "גרמתי נחת לזקן".  
 היו גם אחרים.

"אני לא אשאיר אותו בבית־הספר בשנה הבאה", אמרה האשה הצמוקה, היגעה מפולין. "יענק'לה הוא לא־יוצלת... בין כה וכה, אין כסף". פיה היה קו אחד מתוח של מרידות, עיניה חדות מפעס, לא מעכשיו. אין פלא, "יענק'לה", הנער הזה הגבוה והצנום, המתהלך חסר־חיים כל־כך ושלפי השמועה הוא מסתובב ברחובות בחברה לא־טובה, הוא "לא־יוצלת". דומה כי אין שומרים לו אהבה הרבה, היראתי לי, כשאני מביטה באשה שעל הכיסא שלפני, בפניה חסוכי־החיוך, פני מכשפה העוינת את העולם. אבל יש סיפור למשפחה הזאת, כמובן, ואין בו כדי למלא את לב האשה עדנה ורוך. בעל ושלווה ילדים אבדו לה באירופה, באחד המחנות, והיא נישאה מחדש במחנה־העקורים. הנער, יענק'לה, הוא כל מה שנותר לה, ובעלה השני, זקן ובעל־מום, אינו יכול לראות את הנער בלי לרטון. אומרים שמעדיף היה שלא לראותו בבית כלל.

"ואין פה מה להתפלא", אמר שכן אחד, מביט מעל לכתפו אל הבית הסמוך. "אין מה להתפלא בכלל... היה לו בן משלו, באותו גיל, בדיוק... איפה הוא? מי יודע?"  
 ואחר, בהנמך־קול, כממתיק־סוד כמעט:

"מת, נקבר באיזה מקום, אין איש יודע... אולי הומת בגזים... הוא אינו מספר... אבל דבר אחד ברור, אינו אוהב את הבחור... מביט בו לפעמים, בשנאה כמעט".  
 הגה כך התחלתי לראות את תלמידי על רקע נרחב יותר, למדתי להבינם יותר במידת־מה באמצעות הוריהם, ותפסתי שגם העבר יש לו חלק בעיצובם ואין אנו יכולים לחנכם בלי לדעת משהו על משפחותיהם ורקען. וצר היה לי על שפגישות אלו עם ההורים נדירות כל־כך, על שהשיחות חטופות כל־כך, בעוד התור הארוך של הורים ממתין בחוץ.

ועוד דבר את תופסת לפתע, דבר שבעצם אינו צריך להפתיעך ואף־על־פי־כן הוא טופח על פניך. בית־הספר התיכון, בטרם תצא השנה השניה לקיומו, כבר עשה משהו לשינוי סולם־הערכים הקובע את אורח־חיייהם של יושבי העיירה. אמנם סוג השיכון, רמת ההכנסה וסוג העבודה עודם מן התנאים הקובעים כאן את מעמדו החברתי של האדם, אבל חיש־מהר מסתמן בוחן חדש שכבר כוחו עמו: מנת־המשכל, ה־I.Q. בעת מבחן־הסקר יש ותראו אב בור, שכיר־יום, שפרנסתו בדוחק וביצימום, יושב בחוץ בתילו־יראש ופגיו אומרים גאווה. ולירו אפשר יישב חנווני בעל־כרס, שמן ועשיר, הפוכר אצבעותיו בדאגה, חושש מפני גזר־הדין, תמה בינו־לבינו על כי הנה יש משהו שאי־אפשר לקנותו בכסף...

„ובכן, מצאת כל מה שביקשת“, אמר אמנון, והפעם היה כשואל באמת. „כן, ולא“, אמרתי. ואחר הוספתי: „טוב שדיברנו על זה... אבל, ראה-נא, שום דבר לא השתנה עליידי כך... פשוט קשה לעפל את העובדה שהחינוך אין בו כדי לפתור את הבעיות באמת“.

כיון שחזרתי לכך, שוב לא מיהרתי לחדול:

„...אני רוצה שתבין, אמנון... אינני חושבת שאפשר להאשים מישהו בכל זה... הדברים פשוט קרו מהר מדי... לא היה לנו פנאי לתכנן... מעשי-אילתור יש בהם ברכה, אבל אי-אפשר לטפל בעזרתם בכל השטחים... העומדים בראש מעולם לא ידעו שהמימדים יהיו גדולים כל-כך... במובן ידוע היתה ההיסטוריה מהירה מדי בשביל כולנו... רובם היו בסדר גמור כשאירגנו עשרים-עשרים בחורים. עכשיו המדובר הוא במיליונים“.

„אבל האין זה מאוחר מדי?“ אמר אמנון, ונעימה של דחיפות היתה בקולו, פתאום. „האם עוד נוכל?“

„כדאי לנסות“, עניתי, בזהירות.

עתה הגענו לשפלה — ול„ציביליזציה“. מכוניות חלקקות חלפו עכשיו על פני מכוניות-המשא הכבדות והרועשות, האורות רבו והלכו, הצפיפות בפבישים גברה והלכה, משני הצדדים היו ישובים ומשפנות-אדם. קרבים היינו לתל-אביב. שוב שקענו בשתיקה. לא ארכה השעה והמכונית נעצרה ליד ביתי. קראתי: „תודה רבה, אמנון. שלום, ולהתראות בקרוב“, המכונית עקרה ונעלמה, ואני עליתי לדירתי.

כעבור שעתים ישבתי עם חבורה שלמה של מכרים על מדרכת בית-קפה ברחוב דיזנגוף. משוחחים היינו על הכל — ועל לא-כלום. לפתע, בלי קשר למה שדובר עד כה, אמר אלי אורי — שכמעט כל אותה שעה ישב בשתיקה ועישן סיגריות בשרשרת — במשהו חציפות, עוקצנית כמעט:

„נו, חזרת לציביליזציה?“

סוקרת הייתי חבורה של בחורים ובחורות שעברו ברעש גדול, כובשים להם את המדרכה לכל רחבה, הודפים את האחרים הצדה בגסות, הופכים כמעט את שולחנותיו של בית-הקפה. לאחר שעברו לא ראינו באורי-העיועים של שלטי-הניאון הססגוניים אלא את הילוכן המתנודד ומועד של הבחורות, הצועדות במורך על עקביהן הגבוהים ושמלותיהן מרשרשות בחשיבות מעושה, בעוד הבחורים מהלכים בשחצנות של בטלנים צעירים.

הם נבלעו בתוך ההמון השוקק, שרוב-רובו זוגות צעירים. הבתים, שבלו וזקנו

בלא־עֵת, לא היה בהם מאומה מן החן של בניינים ששימשו מעון לדירות של בני־אדם ונעשו חלק מחייהם, וכן גם לא היתה בהם אותה טריות מבהיקה של חידוש, שאף היא מעלתה בצדה. אפילו בלילה נראים היו זולים ביומרונתם, והאנשים שנדחפו ועברו על־פני שולחנותינו היה להם סבר של שיעמום נלָאָה.

„ציביליזציה? חזרתי. והפעם היה זה תורו של אורי.

„זאת היא ישראל של עכשיר, הטיח בחריפות. „אין טעם לקונן. אין פה מה לעשות...”

„באמת?” אמרה רינה, אשתו.

את שניהם הכרתי לפני שנים, כשעדיין היו צעירים מאד, בוטחים מאד בדרכם בחיים. לכאורה היה הכל מותווה לפניהם בבהירות כל־כך: הפלמ”ח, הקיבוץ, משפחה. רינה אפילו היתה כותבת על כך בחיבורי־הנסיון האנגליים שלה, בימים שהיתה תלמידתי. שום ספקות לא הטרידו אז את שני אלה.

„לא, אין מה לעשות”, ענה אורי, כגוער בה כמעט. „ככה זה תמיד אחרי מלחמה... מה אפשר לעשות?”

„ככה זה קל”, הצטרף עוד מישוהו לשיחה ואמר, דרך־אגב, בלי שיתכוון להיכנס לוויכוח ממש. „זה פוטר ומזפה אותנו מהכל. אנו פשוט מקבלים מה שקורה סביבנו ומושכים בכתפיים.”

„אז מה אנו יכולים לעשות?” חזר אורי, עקשני עתה.

„שמע־נא, אורי”, אמרה רינה, כמהורהרת, „די רק שתזכור איך היית אתה מדבר בזמנו על כל אלה שמרכינים ראש וסתם משלימים עם הגורל... בלי גאווה, בלי כבוד־עצמיים... בחיי, איך היית מדבר עליהם... ועכשיו זה פתאום בסדר גמור, פה במדינת־ישראל, להתנהג בדיוק כך...”

לא קשה היה לתפוס שאלה השננים מדברים על עצמם ולא על מדינת־ישראל. עם זאת נדמה היה לי שהשיחה אין לה שום נגיעה בבעיות שאני מתעסקת בהן. אחר־כך התחלתי לתהות אם אמנם כך הוא.

שוב ראיתי לנגדי את יואב בייאושו, כשהוא מבקש מנוס מבידודו, מאמין ש„הם” צריכים לדעת, שצריך ללמד „אותם” שיתנו דעתם. הוא, ואף אני עמו — בהשפעת האווירה בעיריית־הצפון החדשה, על הגדרותיה החדשות ועל גסותה ואכזריותה נטולות־ההסוואה — הגענו לכלל דעה שכאשר תתפוס ישראל בכללותה את המתרחש מיד יושם קץ לכל זה. לפחות, ייעשה דבר־מה.

הבינותי פתאום כי קל היה זה, קל מדי, להאשים את כלכלני הקיבוצים ואת הפקידים בחלק גדול מן המתרחש בקרית־שמונה ולראות את הכל באורה של התמונה המקומית בלבד. במובן־מה היה בזה משום נחמה, כי תמיד נעים לאדם למצוא לו שעיר־לעזאזל שעה שמצפונו שלו נוקפו. כן גם יש בכך אותו גרעין מסופן של אמת, אותו רמז של תקוה, שלאחר שיפרצו את מחיצת אנשי־הביצוע והשאפתנים בעלי פולחן־היעילות, שאינם מרחיקים ראות מהלאה להיום ולמחר — שאם יופעלו



אנשי־השורה, בקיבוצים ובערים כאחד — עדיין ייתכן לעצור את המפולת, למנוע את ההתנגשות האמיתית. עכשיו הרגשתי לפתע ששוב איני בטוחה בשום דבר. לא שחברת ה„ותיקים“ לא איכפת לה כביכול ; אולי יש אחדים כאלה. אבל, ביסודו של דבר, הענין הוא בכך שיבש מעיינה, שאבדה לה אמונתה בעצמה, שהיפכה והובסה על־ידי הנצחונות שזכתה להם בלי שתוכשר לקראתם. „אין מה לעשות“, מילמלתי כמו בלא־יודעים. ונחפזתי להוסיף, כמתעשתת: „אבל מוכרחים לנסות“. בכך, נדמה היה לי אותו רגע, נתמצה, בבת־אחת, לקח שתי שנות־ההוראה שעשיתי בקרית־שמונה.

(ס ו ה)